

HAVALELERİN TOPLUMSAL CİNSİYET BOYUTU VE HAVALELERE COVID-19'UN ETKİSİ

THE GENDER DIMENSION OF REMITTANCES AND THE
IMPACT OF THE COVID-19 ON REMITTANCES

Gülten ÇAKMAK 
gltn-cakmak@hotmail.com

10.33537/sobild.2023.14.2.6

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 03.04.2023
Kabul edildiği tarih: 22.05.2023

Article Info

Date submitted: 03.04.2023
Date accepted: 22.05.2023

Anahtar sözcükler

Havaleler; Toplumsal cinsiyet;
Kalkınma; Covid-19; Göçün
feminizasyonu

Keywords

Remittances; Gender;
Development; Covid-19;
Feminization of migration

Öz

Çalışma, göçmen havalalarının toplumsal cinsiyet boyutunu ele almaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin göç sürecinde, karar aşamasında, nereye göç edileceğinde, hangi işlerde çalışılacağına etkisi olduğu gibi göçmenlerin gönderdikleri havalelerde de belirleyici bir etkisi vardır. Bu anlamda çalışmada, öncelikle havalelerin kalkınma ile olan ilişkisine yer verilmektedir. Göçmen havalalarına uluslararası ve ulusal kurumlarca olan ilginin asıl kaynağının ne olduğu belirtilmektedir. Kadın göçmenlerin toplumsal cinsiyet rolleriyle yakından ilişkili olan daha güvenilir, istikrarlı ve oransal olarak daha fazla düzeyde havale göndericisi konumunda olması, söz konusu ilginin kadın göçmenlere daha fazla yönelmesine neden olduğu vurgulanmaktadır. Kadınların erkeklerle kıyasla daha fazla oranlarda ve daha istikrarlı şekilde havale gönderdikleri farklı ülke örnekleri özelinde yapılan çalışmalarla ortaya konulmaktadır. Bununla birlikte söz konusu durumun her ülke özelinde ve her koşulda aynı şekilde gerçekleşmediği de ifade edilmektedir. Havalelere toplumsal cinsiyet boyutuyla bakıldığında, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara olan etkisi kadar erkek göçmenlere de etkisi olduğunun altı çizilmektedir. Eve para getirmenin erkek işi olduğu gibi toplumsal normların erkeklerin göç etmesinde, havale kararlarında belirleyici olduğu örnekler de yer verilmektedir. Son olarak Covid-19'un havalelere olan etkileri ele alınmaktadır. Çalışma, havalelere salt ekonomik bir kaynak olarak bakılmasını ve göçmenlerin yaşadıkları sorunların görmezden gelinerek havalelerin devamlılığının temel amaç olarak belirlenmesini eleştirel şekilde ele almaktadır.

Abstract

The study addresses the gender dimension of migrant remittances. Gender roles and expectations have a decisive influence on the remittances sent by immigrants, as well as having an impact on the migration process, the decision-making process, where to migrate and what jobs to work. In this sense, in the study, first of all, the relationship between remittances and development is given. It has been stated that the main source of interest in immigration remittances by international and national institutions. It has been stated that the fact that female immigrants are more reliable, stable and proportionally higher remittance senders, which is closely related to gender roles, causes the said interest to be directed more towards female immigrants. It will be revealed by studies specific to different countries that women send remittances at higher rates and more consistently than men. However, it was also stated that the situation in question did not occur in the same way in every country and under all conditions. In this sense, when we look at remittances in terms of gender, it will be underlined that they have an impact on male immigrants as well as on women. Just as bringing money to the house is a man's job, it will also include examples where social norms are determinant in the remittance decisions for men's migration. Finally, the effects of the Covid-19 on remittances will be discussed. The study critically examines the view of remittances as an economic resource and the determination of the continuation of remittances as the main objective, ignoring the problems experienced by immigrants.

Giriş

Çalışma, havaleler ve kalkınma ilişkisini toplumsal cinsiyet boyutuyla ele almaktadır. 2000'li yıllardan itibaren uluslararası ve ulusal kuruluşlarca havaleler, önemli bir finansal kaynak olarak görülmüş, havalelere olan ilgi artmıştır. Kadın göçmenlerce gönderilen havaleler, toplumsal cinsiyet rollerinin de etkisiyle, oransal olarak daha fazla olması ve istikrarlı olmaları nedeniyle yoksulluğun ortadan kaldırılmasında ve kalkınmanın sağlanmasında önemli bir kaynak olarak görülmüş ve devamlılığının sağlanması planlanmıştır. Havalelerin özellikle bazı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir kaynak olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte göçmenlerin işgücü piyasasında yaşadığı ayrımcı davranışların, olumsuz çalışma koşullarında çalışmak zorunda kalmalarının göz ardı edilerek, maddi çıktıya odaklanması eleştirel bir şekilde ele alınacaktır.

Çalışmada, ilk olarak havalelerin toplumsal cinsiyet boyutu ile kalkınma arasındaki ilişkiye yer verilecektir. Havalelere olan ilginin nedenleri ve toplumsal cinsiyet boyutunun nasıl bir etkiye sahip olduğu vurgulanacaktır. İkinci olarak göçün feminizasyonu ile kadın göçmenlerin hem niceliksel olarak artış göstermesi hem de çalışan erkeklerin yanında aile birleşimleri vb. yollarla değil çalışma amacıyla göç etme halinin artmasıyla, kadınların havale bekleyen pasif bireyler olduğu yönündeki görüşün değiştiği ve önemli havale kaynakları olduğu görüşünün egemen hale gelmediği belirtilecektir. Üçüncü olarak, kadın göçmenlerin havaleleri ile ilgili belirli genellemelerin olduğu ve fakat bu genellemelerin bağlamlara özgü olduğu, her koşul ve durum özelinde aynı şekilde olmayabileceği ifade edilecektir. Son olarak havalelerin önemli bir kaynak olduğu istatistiki verilerle de ifade edildikten sonra Covid-19'un havaleleri nasıl etkilediği ve bu durumun göçmen emeğinin sömürsününün bir yansıması olduğu ele alınarak çalışma sonlandırılacaktır. Çalışmanın vurgulamak istediği noktalara ulaşabilmek için Dünya Bankası (DB) gibi uluslararası kuruluşların verilerinden ve ülke özelinde yapılan çalışmalardan yararlanılacaktır.

1. Havalelerin Toplumsal Cinsiyet Boyutu ve Kalkınma İlişkisi

Göçmen havaleleri yeni bir olgu olmamakla birlikte özellikle uluslararası örgütlerce dikkat çeken ve gelişmekte olan ülkeler için kalkınmanın finansman kaynağı olarak görülmeye başlanması görece yeni bir durumdur (Gökbayrak, 2006: 68-69; Niimi ve Reilly, 2011: 1). Göçmen havalelerine karşı değişen bu yaklaşımın en önemli nedeni, Binyıl Kalkınma Hedefleri gibi uluslararası belgelerin finansmanını sağlayacak kaynaklar noktasında yaşanan krizlerdir. Yoksulluğun azaltılması, bebek ölümlerin ortadan kaldırılması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gibi kalkınma açısından önemli sorunları konu edinen Binyıl Kalkınma Hedefleri gibi belgelerin uygulama noktasında göçmen

havaleleri önemli bir kaynak olarak görülmeye başlanmıştır. Gelişmekte olan ülkeler açısından doğrudan yabancı yatırımlardan sonra gelen en büyük ikinci kaynağın havaleler olması, bazı ülke örnekleri özelinde havalelerin ilk sırada yer alması, ilginin asıl nedenini göstermektedir (Kunz, 2008: 1389-1390).

Kalkınmanın finansmanı ve yoksulluğun ortadan kaldırılması gibi alanlarda göçmen havalelerine olan ilgi, ilk olarak cinsiyet körü olarak başlamıştır. Zamanla kadın göçmenlerin gönderdikleri havalelerin, önemli bir kaynak olduğu fark edilmiş ve söz konusu alanda politika önerileri geliştirilmiştir. Kadınların gelirlerinin oransal olarak daha yüksek bir düzeyinin havale olarak gönderilmesi, daha uzun sürelerle olması-istikrarlı olması durumları anne ve bakım işlerini üstlenen geleneksel rolleriyle de uyumlu olduğu vurgulanmıştır. Geliştirilen politikalar, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmaya yönelik olmayıp aksine güvenilir bir kaynak olan kadın göçmenlerin gönderdikleri havalelerin nasıl verimli kullanılması gerektiği ile ilgilidir (Bastia ve Haagsman, 2020: 104).

Havalelerin kullanımıyla ilgili bir öneri olan Havalelerin finansallaştırılması (The Financialisation of Remittances) sözü edilen politikalarından yalnızca biridir. Havalelerin finansallaştırılması, havalelerin "üretken yatırım" için resmi mali sisteme entegrasyonunun teşvik edilmesi, havale akışlarının dijitalleştirilmesi ve menkul kıymetleştirilmesi ve havalelerin finansal katılım ve finansal eğitim gündemlerine bağlanması ile karakterize edilir. Söz konusu politikanın gerekçesi olarak da kadınların finansal kaynaklara ulaşmalarının kolaylaştırılmasıyla, kaynaklara ulaşmalarının sağlanmasının, kadın göçmenlerin güçlenmesinin, eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasının amaçlandığı vurgulanmaktadır. Bununla birlikte havalelerin finansallaştırılması uygulaması, bu haliyle toplumsal cinsiyet rollerinin ve eşitsizliğinin yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Yoksulluğun ortadan kaldırılması, kalkınmanın sağlanması gibi önemli problemlerin çözümü, işgücü piyasasında eşitsizliğe maruz kalan, aynı işe daha az ücret alan, cinsel ve psikolojik şiddete açık olan, güvencesiz işlerde çalışan göçmen kadınların gönderdikleri havalelere bırakılmaktadır. Kadının anne olma, bakım hizmetlerinden sorumlu olma, fedakar olma gibi toplumsal cinsiyet rollerinin dayattığı zorunluluk üzerine kurulan ve bu noktalarda meşrulaştırılan politika, kadının güçlenmesi gibi bir amacı taşıdığını belirtmekte fakat var olan eşitsizliğin devamlılığına dayanmaktadır (Kunz ve Maisenbacher, 2021).

2. Göçün Feminizasyonu ve Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Havalelere Etkisi

Toplumsal Cinsiyet, göçmen havalelerinin ana belirleyicilerini etkilemektedir. Genel olarak göç, toplumsal cinsiyete dayalı bir süreçtir. Kadın ve erkeklerin toplumsal rollerinin belirleyiciliğinde göç edip etmeme, ne kadar süreyle göç edileceği, ne tür işlerde

çalışacakları, göçmen havaleleri ve geride kalanlarla ilişkilerinin nasıl şekilleneceği gibi hususlar değişebilmektedir (Bastia ve Haagsman, 2020: 103). Göçmenlerin eve para gönderme kapasitesini, ağlarını (ebeveynleri veya geride kalan çocukları), yasal statülerini, anavatanlarıyla olan bağlarının gücünü ve geri dönme isteklerini vb. etkiler. Bu nedenle uluslararası göçün feminizasyonu, bu grubun havale etme eğilimini ve havale edilen miktarlardaki değişimleri açıklayabilir. Toplumsal cinsiyet, son yıllardaki göçmen havalelerinde yaşanan artış eğilimini de kısmen açıklayabilir (Le Goff, 2016: 6).

Yapılan çalışmalar, kadın göçmenlerin işgücü piyasasında yaşadığı sorunlara rağmen gönderdikleri havalelerin, erkek göçmenlere göre daha yüksek oranlarda ve daha güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır. Erkeklerle oranla elde ettikleri gelirleri düşük olmasına rağmen oransal olarak daha yüksek düzeylerde havale göndermektedirler. Dolayısıyla havalelere sadece ekonomik bir kaynak olarak bakan kuruluşlarca, yoksulluğun ortadan kaldırılması noktasında kadın göçmenlerin gönderdikleri havaleler önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Kadınların göç etmesinin ve havale göndermesinin olumlu yanları kadın göçmenlerin geride kalan aile ile daha yakın ilişkide oldukları ve fedakar olma eğilimleri daha yüksek olduğu için kadın göçmenlerin gönderdikleri havalelerin daha güvenilir olmasını sağlamadığını belirtirler. Kadın göçmen havalelerinin daha güvenilir olmasında, işgücü piyasasındaki kırılanlıkları nedeniyle olası şok durumlarında daha riskli konumda olmalarının da etkisi vardır. Bu nedenle kadın göçmenlerce gönderilen havaleler sigorta olarak da görülmektedir. Bunun yanı sıra geride kalanların sağlık vb. alanlardaki sorunları için de daha çok havale göndermektedirler (De la Briere vd., 2002). Kadınların bakım hizmetlerinin sağlayıcısı olduğu yönündeki güçlü kabul, göç edilmesi durumunda da ortadan kalkmamaktadır (Gökbayrak, 2009: 68). Fiziki olarak uzakta çalışılması dolayısıyla bakım hizmetlerini veremese de bakım hizmetlerinin finanse edilmesi yine kadınların görevi olarak kaldığından, havale karar ve miktarlarını etkilediği görülmektedir.

Hanenin hayatta kalabilme stratejisi olarak hane üyelerinin bir ya da birkaçının göç etmesi durumunda, her üyenin gönderdiği havaleler eşit olmayabilmektedir. Bu anlamda havaleleri etkileyen göçmenin medeni durumu, yaşı vb. gibi çeşitli etmenler vardır. Bu etmenlerden biri de cinsiyettir. Bir diğer ifade ile hanedeki annenin veya babanın göç etmesi halinde geriye gönderilen havalelerde farklılıklar yaşanabilmektedir. Hanedeki anne ve baba figürlerinin göç etmesi halinde havalelerde yaşanan değişimlerin kadın ve erkek olmanın doğasından kaynaklanmadığı aksine toplumsal cinsiyet rollerinin-beklentilerin oldukça belirleyici olduğu ifade edilmelidir. Bir başka deyişle anneye yüklenen ailesi için özverili ve fedakar olma normları nedeniyle kadınlar göç ettiklerinde işgücü piyasasında erkeklerden daha az da

kazansa gelirlerine oranla daha yüksek meblağlarda havale göndermektedirler. Bir diğer önemli husus, kadınların geride kalan erkeklerle olan ilişkileri değişse de havale gönderimine devam ederken, erkeklerde ilişkilerin kesintiye uğrasa, farklılaşması havalelerin de sınırlandırılmasına ya da kesilmesine neden olabilmektedir (Abrego, 2009: 1071-1082).

Göç ve havaleleri toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele alan Niimi ve Reilly (2011), Vietnam özelinde kadınların göç etme oranının erkeklere kıyasla daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Böylesi bir durumun nedeni olarak da yabancı sermayeye dayalı işletmelerce genç, evlenmemiş kadın işgücü talebinin fazlalığıyla doğrudan ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Vietnam'da kırsal ve yoksul bölgelerden büyük, kentsel alanlara yapılan iç göçler sonucunda önemli boyutlarda havaleler gönderilmektedir. Verilerin analizi sonucu kadınların gönderdiği havale oranlarının erkeklere kıyasla %6 daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur. 12 aylık toplam havale miktarlarına bakıldığında erkeklerin gönderdiği havalelerin daha fazla olduğu görülmektedir fakat bu durum erkek ve kadınların elde ettikleri ücret düzeylerinin farklılığıyla açıklanabilir (Niimi ve Reilly, 2011). Taylandlı göçmenler söz konusu olduğunda, Budizm tarafından aktarılan geleneksel cinsiyet rollerinin (kızların ebeveynlerini finansal olarak desteklemesi beklenir), Taylandlı kadınlardan gelen işçi dövizlerinin Taylandlı erkeklerden gelen havalelerden neden daha güvenilir olduğunu açıklamaktadır (Osaki, 1999).

Türkiye'ye bakım hizmetlerini vermek ve ev içi işlerde çalışmak gibi amaçlarla göç eden Moldovalı kadınlar özelinde yapılan çalışma, toplumsal cinsiyet rollerinin havale karar ve miktarlarını etkilediğinin bir başka örneğidir. Söz konusu çalışma, geride kalan çocukların eğitimi, yaşlıların bakımı, borçların ödenmesi gibi alanlarda kullanılmak üzere, kazanılan ücretlerin oldukça önemli bir kısmının havale olarak gönderildiğini göstermektedir (Kaşka, 2016: 82). Ünlütürk Ulutaş'ın (2010), Ankara'da ev içi ve bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlarla gerçekleştirdiği çalışmasında da, göçmen kadınların geride kalan çocuklarının eğitim masrafları, yaşlıların bakım, hastane masraflarını karşılayabilme gibi amaçlarla göç ettikleri belirtilmiştir (Ünlütürk Ulutaş, 2010: 294-295).

Son 50 yıllık süreçte göçün feminizasyonu gerçekleşmekle birlikte göçmenler arasındaki erkek sayısının yoğun olduğu bilinmektedir. Kadınların göç süreçlerinde erkek göçmen oranlarına yaklaşması ve bazı durumlarda geçmesine rağmen hem tarihsel anlamda hem de günümüzde erkek göçmenler, göç süreçlerinde önemli bir kaynaktır. Göç kararında, hangi ülkeye, ne zaman gidileceği, hangi işlerde çalışacağı gibi konularda toplumsal cinsiyet rollerinin etkili olduğu ifade edilmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinin sadece kadın göçmenlere ve havale kararlarına olan etkisini ele almak sınırlı ve eksik olacaktır. Bu anlamda toplumsal cinsiyet rolleri erkek göçmenleri ve havale kararlarını etkilemekte,

belirlemede önemli bir husustur. İlk olarak eve para getirme sorumluluğunun asli olarak erkekte olduğu kabulünü yansıtan toplumsal cinsiyet rolleri, göç kararının yaygın olarak hanedeki erkeklerin göç etmesi yönünde olmasına sebep olmaktadır (Şimşek, 2013: 157).

3. Havalelerin Toplumsal Cinsiyet Boyutuyla İlgili Genellemeler

Havaleler ve toplumsal cinsiyetle ilgili belirli genellemelerin olduğu ve söz konusu genellemelerin aslında bağlamsal özelliklere dayalı olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Aynı ülke özelinde yapılan çalışmalarda dahi kadın ve erkek göçmen havaleleriyle ilgili farklı sonuçların çıktığı görülebilmektedir (King, Castaldo ve Vullnetari, 2011: 397). Örneğin erkeklerin havale gönderici konumda iken kadınların genellikle havale bekleyen konumda olduğu genellemesi bunlardan biridir. Söz konusu genellemeler kadınların yoğun olarak göç etmesi ve belirli bazı (Filipinler gibi) ülkeler özelinde kadınların göç etme oranlarının erkeklere kıyasla daha yoğun olması, söz konusu genellemelerin her koşulda ve her ülke özelinde doğru olmayabileceğini göstermektedir. Bir diğer genelleme kadın göçmenlerin erkek göçmenlere kıyasla daha fazla havale gönderdikleridir. Söz konusu genellemeyle ilgili, bazı ülkeler özelinde yapılan çalışmalarda erkeklerin daha fazla havale gönderdiği ve dolayısıyla erkek bireylerin göç ettiği hanelerin ekonomik durumlarının daha iyi olduğu yönünde çalışmalar söz konusudur. Yapılan bir diğer çalışmada, Fas'tan toplumsal cinsiyet rollerinden kaçmak amacıyla göç eden kadınların göç ettikleri ülkelere havale göndermediklerini göstermiştir (Kunz, 2008: 1403).

Arnavut'tan Yunanistan'a göç olgusunun ele alındığı çalışmada, kültürel olarak havale göndermenin erkek işi olduğu görüşünün hakim olduğu ortaya konulmuştur. Toplumsal cinsiyet rollerinin göçü ve göçmen havalelerini etkilediği, var olan ataerkil yapının ve akrabalık yükümlülüklerinin devam ettiği belirtilmiştir. Bekar erkek çocuklarının ebeveynlerine havale gönderme sorumluluğunu taşıdığı ve kız çocuklarının havale gönderme amacıyla göç etmesi nadiren görülmüştür. Kız çocukları göç etse de gönderdikleri havale miktarları sembolik düzeyde kalmakta ve gönüllük esasına dayanmaktadır (King, Castaldo ve Vullnetari, 2011).

Almanya özelinde yapılan bir çalışmada hem miktar olarak hem oransal anlamda erkeklerin kadınlara oranla daha fazla havale gönderdikleri görülmüştür. Çalışma kadınların erkeklerden daha az havale göndermesinin, kaynak ülkedeki beklentilerin bir uzantısı olduğunu ifade etmektedir. Erkek ve kadın ücretleri arasındaki eşitsizliğin farkında olan geride kalanlar, kadınların görece az havale göndermesi yönünde bir beklenti oluşturmakta ve bu durum da havale miktarını etkilemektedir (Holst, Schäfer ve Schrooten, 2011). Bir diğer örnek, dini ve kültürel etmenlerin kadın göçmenlerin havale miktarlarını etkileme biçimini

göstermektedir. Yasal veya kültürel kısıtlamalar nedeniyle evde mülkiyet haklarına erişimlerinin sınırlı olduğu, yani kendi ülkelerine yatırım yapmak için daha az motivasyona sahip olan ülkelere gelen kadın göçmenlerin havale miktarlarının düşük olduğu görülmektedir (Holst, Schäfer ve Schrooten, 2012). Dolayısıyla göç, havale ve toplumsal cinsiyetle ilgili genellemelerin göç etme nedeni, kültürel etmenler, zaman, ülke vb. gibi etmenlerce farklılaşabileceği görülmektedir. Bu anlamda söz konusu genellemelerin tartışmasız kabul edilmesi, tüm göçmen ve havale gönderme durumu ile ilgili deneyimlerin homojen olarak görülmesine ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin neden olduğu davranışların devamlılığına neden olarak dönüşüme engel olabilir.

4. Havalelere Olan İlginin Gerekeşi ve Covid-19'un Havalelere Etkisi

Uluslararası ve ulusal düzeydeki kuruluşların havalelere olan ilgileri ve yoksulluğun sona erdirilmesi ve kalkınmanın sağlanması gibi amaçlarda en önemli kaynak olarak görmelerinde bazı haklı nedenlerin olduğu ifade edilmelidir. Havaleler, pek çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için en önemli gelir konumundadır. Havalelere yönelik en önemli kuşkulardan biri, kriz dönemlerinde vb. şok durumlarda en dezavantajlı gruplardan olan göçmen emeğine dayandığı için, ülke ekonomilerinin havalelere bağımlı hale gelmesinin ciddi riskler barındırabileceğidir. Bu anlamda çalışmanın bu kısmında, Covid-19'un göçmen havalelerine nasıl bir etkisi olacağı yönündeki beklentiler ve nasıl bir sonuç elde edildiği karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

Göçmen havaleleri, uzun süredir işgücü gönderen devletler tarafından, düşük performans gösteren ekonomik sektörleri yeniden inşa etmenin ve kapsayıcı yerel kalkınma için gerekli yapısal reformları hayata geçirmenin bir ikamesi olarak kullanılmaktadır (Withers, Henderson ve Shivakoti, 2021: 13). Dünya Bankası 2020 verilerine göre, 2019 yılı göçmen havaleleri, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri açısından en önemli kaynak konumuna yükselmiştir. 2019 yılı göçmen havaleleri, 554 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve bu durum yabancı yatırımları da geride bırakarak ülke ekonomileri için en önemli kaynak konumuna yükselmiştir. DB tarafından 2020 yılında yayınlanan rapora göre, Covid-19'un, işgücü piyasasında dezavantajlı gruplardan biri olan göçmen işçileri olumsuz etkilemiştir. Gerek işlerini kaybetme gerekse alınan ücretlerde düşüşlerin yaşanması gibi durumlar söz konusudur. Bu durum göçmen havalelerini de derinden etkileyeceği yönünde bir beklentiye neden olmuştur. Düşük ve orta gelirli ülkelere gelen havalelerin 2020 yılında %7 ve 2021'de ise %7,5 oranında azalacağı beklenmekteydi (Dünya Bankası, 2020).

Covid-19'un genel anlamda güvencesiz olarak çalışan gruplar olan göçmenlerin gelirlerini olumsuz etkileyeceği ve dolayısıyla havalelerin önemli ölçüde düşeceği beklentisi, havalelerin ülke ekonomilerinde önemli bir kaynak olduğu ülkeler özelinde yapılan çalışmalarla da ortaya konulmuştur. Withers, Henderson ve Shivakoti (2021), havale ekonomisi olarak adlandırdıkları Hindistan, Nepal ve Sri Lanka ülkelerinin Covid-19'dan nasıl etkilenebileceklerini ele almışlardır. Çalışma, göç-kalkınma bağlantısını ve göçmen havaleleri yoluyla kalkınma anlayışının, havalelere bağlılığın ne kadar kırılabilir olabileceğinin altını çizmekte ve alternatif kalkınma modellerinin uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Covid-19'un ülkeler açısından yaratacağı havalelerin azalması, göçmenlerin geri gönderilmesiyle işsizlik oranlarının artması gibi sorunlar, kalkınma için göç anlayışından ülke içinde sürdürülebilir kalkınma anlayışına geçiş için itici güç olabileceğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, bu kadar uzun süre göçmen havalelerine bel bağladıktan sonra, Hindistan, Nepal veya Sri Lanka'nın yakın gelecekte büyük yapısal ekonomik reformlar gerçekleştirmeleri veya havalelere olan bağımlılıklarını azaltmaları pek olası olmadığını da ifade etmişlerdir (Withers, Henderson ve Shivakoti, 2021).

Bir diğer çalışmada, Arnavut özelinde Covid-19 sonrasında havalelerde beklenen düşüşlerin ülke ekonomisine etkisi ele alınmıştır. Çalışma sonucunda göçmen havalelerindeki düşüşün, ülke hükümeti için ekonomik, sosyal ve mali baskıları artırması beklenmiştir (Barjaba, 2021). Filipinler örneğinde özellikle havalelerle hayatlarını idame ettiren haneler açısından Covid-19'un ciddi olumsuz sonuçları olması öngörülmektedir. Bu anlamda havalelerin %14-20 oranında azalması ve bu azalmanın kişi başı hane harcamalarını %1-2 oranında etkilemesi beklenmektedir. Söz konusu düşüş, gıda harcamalarında daha da fazla olarak %2-3 oranında olacağı tahmin edilmektedir (Murakami, Shimizutani ve Yamada, 2021). Sahra altı Afrika ülkeleri için göçmen havalelerinde %23,1'lik bir düşüş olması beklenmekteydi. İşçi dövizlerindeki tahmini keskin düşüş, gelişmekte olan ülkelerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşma yetenekleri bir yana, COVID-19'la başa çıkma yeteneklerini de olumsuz etkileyeceği beklenmektedir. UNECA 2020'ye göre COVID-19'un Afrika'daki ekonomik etkilerinin en iyi senaryoda, yaklaşık 27 milyon insanı aşırı yoksulluğa itebileceği yönündedir (Bisong, Ahairwe ve Njoroge, 2020).

Hem uluslararası kuruluşlarca hem de ulusal düzeyde yapılan çalışmalarla havale düzeylerindeki keskin düşüş beklentilerinin gerçekleşmediği görülmektedir. 2020'de %1,7'lik bir azalma söz konusu iken 2021 yılında beklenen azalışın aksine %8,6'lık bir büyüme gerçekleşmiş ve 605 milyar dolara yükselmiştir. Düşük ve orta gelirli ülkelere havale akışları 2022 yılında da büyümeye devam etmesi ve %4,2 artışla 630 milyar dolar olması beklenmektedir. Göçmen Havaleleri, Çin hariç

düşük ve orta gelirli ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırım ve resmi kalkınma yardım akışlarından daha fazladır. (KNOMAD, Migration and Development Brief 36, 2022).

Covid-19'un havaleleri düşürmesi yönündeki akla yatkın beklentinin gerçekleşmemesi, göçmen emekçilerin hayatlarını tehlikeye atarak da olsa çalışmak zorunda kalmaları ile açıklanabilir. 2020 yılındaki ilk şok dalgasının yarattığı %1,7'lik bir düşüşten sonra havalelerin artarak devam etmesi, herhangi bir güvenceye sahip olmayan göçmenlerin çalışmaya devam ettiklerini göstermektedir. Dolayısıyla söz konusu durum, havalelere bakış noktasındaki hatayı da gözler önüne sermektedir. Havalelerin önemli bir kaynak olduğu gözle görülür bir gerçektir. Bununla birlikte söz konusu gelirlerin elde edilme şekli, gerçekleşen sömürüler, hayatların tehlikeye atılarak çalışılması sonrasında elde ediliyor olması tamamen göz ardı edilmektedir. Asıl ve çözüm bekleyen hususlar görmezlikten gelinerek maddi çıktılara odaklanılması eleştirilmesi gereken temel husustur.

Sonuç

Havaleler ve kalkınma ilişkisinin toplumsal cinsiyet boyutuyla ele alındığı çalışmada, genel olarak havalelere olan ilgilinin, kadın göçmenlerce gönderilen havalelere de yoğunlaşarak devam ettiği görülmektedir. Kadınların daha fedakar, özverili olmaları gibi toplumsal cinsiyet rollerinin dayattığı öğretiler, göç edilen ülkede kadın ve göçmen olmaları nedeniyle karşılaşılan çifte ayrımcılıklara rağmen kazançlarının önemli bir kısmını havale olarak göndermelerine neden olmaktadır. Kadın göçmenlerin havale karar ve miktarlarını etkileyen önemli hususlardan biri de geride kalan ve bakıma ihtiyacı olan aile üyelerinin varlığıdır. Göç nedeniyle fiziki olarak bakım hizmeti kadınlar tarafından verilemese de bakımın finansmanı noktasındaki sorumluluklarının devam ettiği görülmektedir. Ayrıca kadınların işgücü piyasasında karşılaştıkları ayrımcılıklar ve güvencesiz çalışma halleri nedeniyle, havaleler gelecek için sigorta olarak görülmektedir. Dolayısıyla her göç etme nedeni, göç edilen ülke, dini ve kültürel ortamda aynı şekilde gerçekleşmese de toplumsal cinsiyet rolleri, havale kararı ve miktarlarını etkileyen önemli bir husustur.

Havalelere sadece finansal bir kaynak olarak bakılması ve göçmenlerin karşılaştıkları sorunlara odaklanmak bir yana bırakılarak havalelerin devamlılığının temel amaç olarak benimsenmesi çalışmada eleştirilen asıl husustur. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması yerine var olan eşitsizlikler nedeniyle havale miktarlarının artması görmezlikten gelinerek havale miktarlarına odaklanılmaktadır. Covid-19'dan sonra havalelerin beklenenin aksine 2021 yılından itibaren artarak devam etmesi de göçmenlerin kendi başlarının çaresine bakmak zorunda bırakıldıklarının bir göstergesidir. Bu anlamda havalelerdeki bu artış, Covid-19'dan her kesimin aynı şekilde etkilenmediğinin de bir

göstergesidir. Bir başka deyişle, güvenceye sahip olmayan, hayatta kalabilmek ve geride kalanların da hayatlarının devamlılığını sağlayabilmek için çalışmaktan başka çaresi olmayan göçmenlerin, hayatlarını riske atarak çalışmak zorunda kaldıklarını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Özellikle uluslararası kuruluşların yoksulluğun ortadan kaldırılması, kalkınmanın sağlanması, kadınların güçlenmesi gibi söylemlerle, genel olarak havalelere ve özelinde kadın göçmenlerin gönderdikleri havalelere olan ilgilerinin tersi bir etkiye neden olduğu görülmektedir. Sistemin devamlılığının sağlanabilmesi için var olan sorunları, sorunlara maruz kalanların sömürsüyle belirli bir düzeyde tutma amacı açıktır. Dolayısıyla sistemin değil sömürüye maruz kalanların sorunlarının çözümü noktasında hareket edilmesi gerekliliği kabul edilmeli ve bu doğrultuda hareket edilmelidir.

Kaynakça

- Barjaba, J. (2021). Remittances to Albania: Before and after the COVID-19 Pandemic. *Remittances Review*, 6(1), 41-54.
- Bastia, T. ve Haagsman, K. (2020). Gender, Migration, and Development. In *Routledge Handbook of Migration and Development* (pp. 103-113). Routledge.
- Bisong, A., Ahairwe, P. E., & Njoroge, E. (2020). The impact of COVID-19 on remittances for development in Africa. *Maastricht: European Centre for Development Policy Management*.
- De la Briere, B., Sadoulet, E., De Janvry, A. ve Lambert, S. (2002). The Roles of Destination, Gender, and Household Composition in Explaining Remittances: An Analysis for The Dominican Sierra. *Journal of development Economics*, 68(2), 309-328.
- Dünya Bankası. (2020). 'COVID-19 crisis through a migration lens'. *Migration and Development Brief*, 32. Washington DC. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33634>
- Gökbayrak, Ş. (2008). Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(03), 65-82.
- Gökbayrak, Ş. (2009). Refah Devletinin Dönüşümü ve Bakım Hizmetlerinin Görünmez Emekçileri Göçmen Kadınlar. *Çalışma ve Toplum*, 2(21), 55-82.
- Holst, E., Schäfer, A. ve Schrooten, M. (2011). Remittances and Gender: Theoretical Considerations and Empirical Evidence. Available at SSRN 1756010.
- Holst, E., Schäfer, A. ve Schrooten, M. (2012). Gender and Remittances. Evidence from Germany." *Feminist Economics*. 18:2, 201-229.
- Kaşka, S. (2006). Yeni Uluslararası Göç Hareketleri ve Türkiye'deki Moldovalı Kadın Hizmetçiler. *Cultural Changes in the Turkic World. Würzburg*, 71, 89.
- King, R., Castaldo, A. ve Vullnetari, J. (2011). Gendered Relations and Filial Duties Along the Greek-Albanian Remittance Corridor. *Economic Geography*, 87(4), 393-419. doi: 10.1111/j.1944- 8287.2011.01128.x.
- Kunz, R. (2008). 'Remittances are Beautiful'? Gender implications of the new global remittances trend. *Third World Quarterly*, 29(7), 1389-1409.
- Kunz, R. ve Maisenbacher, J. (2021). Gender and Remittances. In *The Palgrave Handbook of Gender and Migration* (pp. 321-338). Palgrave Macmillan, Cham.
- Le Goff, M. (2016). Feminization of migration and trends in remittances. *IZA World of Labor*.
- Murakami, E., Shimizutani, S., & Yamada, E. (2021). Projection of the Effects of the COVID-19 Pandemic on the Welfare of Remittance-Dependent Households in the Philippines. *Economics of disasters and climate change*, 5(1), 97-110.
- Niimi, Y., & Reilly, B. (2011). Gender differences in remittance behavior: Evidence from Vietnam. *The Singapore Economic Review*, 56(02), 215-237.
- Osaki, K. (1999). Economic Interactions of Migrants and Their Households of Origin: Are Women More Reliable Supporters?" *Asian and Pacific Migration Journal* 8:4, 447-471.
- Şimşek, A. E. (2013). Uluslararası İşgücü Göçü ve Geride Kalan Kadınlar: Denizli Örneği. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (12), 155-192.
- Ünlütürk-Ulutaş, Ç. (2010). *Evin İçi İşyeri: Ev Hizmetleri, Ücretli Emek ve Göçmen Kadın Emegi*. (Der.), Saniye Dedeoğlu ve Melda Yaman Öztürk, Kapitalizm Ataerkillik ve Kadın Emegi, 277-303.
- Withers, M., Henderson, S., & Shivakoti, R. (2021). International Migration, Remittances and COVID-19: Economic Implications and Policy Options for South Asia. *Journal of Asian Public Policy*, 1-16.